

Karoliina Koskenvuo, Helka Hytti ja Ilona Autti-Rämö

Alle 25-vuotiaiden nuorten työkyvyttömyys- ja kuntoutusetuuksien käyttö ajalla 1995–2008

Väestön ikääntymisen takia työuria pitäisi pidentää kummastakin päästä. Yhteiskunnallisessa keskustelussa on noussut esiin kasvava huoli etenkin mielenterveyssyistä työkyvyttömyyseläkkeistä sekä sairauspäivärahoja saavien nuorten huomattavasta lisääntymisestä (Raitasalo ja Maaniemi 2008; 2009). Keskustelua vaikeuttaa se, että kokonaiskuvaa työkyvyttömyysetuuksia saavien nuorten määrän kehityksestä on ollut vaikea saada etuusjärjestelmien hajanaisuuden ja niihin kohdistuneiden lukuisien lainmuutosten takia.

Helka Hytin aiemmasta, alle 25-vuotiaiden nuorten työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä koskeneesta tutkimuksesta (2000) selvisi, että suoraan 16-vuotiaana eläkkeelle siirtyneiden osuus ikäluokasta oli vähentynyt tarkastelujaksolla 1971–1997 merkittävästi. 17–24-vuotiaana eläkkeelle siirtyneiden määrä pysytteli 1990-luvun lopulle asti suhteellisen matalalla tasolla. Eläkkeelle siirtyi vuosittain vain 0,9 promillea tästä ikäluokasta. Yleisesti työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuus väheni tutkimusjaksolla muissa sairauksissa paitsi mielenterveyden ja käyt-

täytymisen häiriöissä, joiden takia alkaneissa työkyvyttömyyseläkkeissä oli selvää kasvua.

Voidaan olettaa, että sairausperusteiset toimeentuloetuudet, toisin sanoen työkyvyttömyyseläkkeet, sairauspäivärahat ja kuntoutusrahat, ovat osittain korvanneet toisiaan erityisesti nuorten keskuudessa. Kokonaiskuvan saamiseksi sekä yksittäisten toimeentuloetuuksien käytössä havaittujen muutosten selvittämiseksi on nuorten sairausperusteisia toimeentuloetuuksia syytä tarkastella yhdessä. Etenkin vuosituhannen vaihteessa toteutetuilla nuoren henkilön kuntoutusrahaa sekä vähimmäismääräistä sairauspäivärahaa koskevilla lainmuutoksilla voidaan olettaa olleen heijastusvaikutuksia myös muita sairausperusteisia etuuksia saavien nuorten määrien muutoksiin.

Tässä katsauksessa tarkastelemme toimeentuloa korvaavien sairausperusteisten etuuksien käyttöä 16–24-vuotiaassa väestössä ajanjaksolla 1995–2008. Erityisesti tarkastellaan vuonna 1999 voimaan tulleen nuorten kuntoutusrahan käyttöä: missä määrin nuorten kuntoutusraha on korvanut tai vähentänyt työkyvyttömyyseläkkeel-

le siirtymistä ja missä määrin se on lisännyt sairausperusteisten toimeentuloetuuksien kokonaiskäyttöä. Tarkastelu kohdistetaan 16–24-vuotiaisiin, koska näistä ikäluokista työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet edustavat jokseenkin puhtaasti kokonaan työelämän ulkopuolelle jäänyttä väestöryhmää (99 % ikäryhmän työkyvyttömyyseläkkeellä olevista sai pelkkää kansaneläkettä).

Tavoitteenamme on 1) esittää kokonaiskuva sairausperusteisia toimeentuloetuksia saaneiden nuorten määrän kehityksestä ajanjaksolla 1995–2008, 2) tarkastella lainmuutosten yhteyttä eri etuuksien käyttöasteen muutoksiin ja 3) analysoida nuorten kuntoutusrahan ja työkyvyttömyyseläkkeiden käytön keskinäistä suhdetta ja näiden kahden etuuden kokonaiskäyttöä 16 vuoden iän saavuttamisen mukaan muodostetuissa syntymävuosikohorteissa, jolloin kunkin kohortin aikuistumisen aikana voimassa ollut lainsäädäntö on tärkeä lähtökohta etuuksien käyttöasteiden muutosten selittämiseksi.

Vuoden 1999 elokuussa voimaan tulleen nuoren kuntoutusrahaa koskeneen lain myötä työkyvyttömyyseläke voitiin myöntää alle 18-vuotiaalle vasta, kun hänen mahdollisuutensa ammatilliseen kuntoutukseen oli selvitetty. Vuonna 2002 ikäraja nostettiin 20 vuoteen. Kuntoutusrahan maksamisen edellytyksenä on, että nuoren työkyky ja ansiomahdollisuudet tai mahdollisuudet valita ammatti ja työ ovat sairauden, vian tai vamman vuoksi olennaisesti heikentyneet ja että suunnitellun kuntoutuksen realistisena tavoitteena on työelämään siirtyminen. Kuntoutusrahaa maksetaan aikaisintaan 16 ikävuoden täyttämistä seuraavasta päivästä lukien enintään sen kuukauden loppuun,

jona nuori täyttää 20 vuotta tai meneillään oleva kuntoutus päättyy. Taulukossa 1 on kuvattu keskeisimmät sairausperusteisia etuuksia koskevat lakimuutokset ajalla 1995–2008.

Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksessa tarkastellaan eri sairausperusteisilla toimeentuloetuuksilla olleiden nuorten (16–24-vuotiaiden) väestöosuuksia ajalla 1995–2008. Tarkastelussa ovat mukana työkyvyttömyyseläkkeet (toistaiseksi myönnetyt eläkkeet ja määräaikaiset kuntoutustuet), nuoren kuntoutusraha, muu kuntoutusraha sekä sairauspäivärahat. Aineistoina käytetään Kelan tilastotietoja sairausperusteisista etuuksista. Työkyvyttömyyseläkkeiden osalta tiedot on poimittu Eläketurvakeskukseen ja Kelan yhteistilastosta. Tulosten tulkinnan kannalta on tärkeää huomata etuuksien välillä oleva periaatteellinen ero siinä, että sairauspäiväraha ja työkyvyttömyyseläke myönnetään vain todetun työkyvyttömyyden perusteella, mutta kuntoutusrahoja voidaan maksaa paitsi työkyvyn palauttamiseksi, myös alentuneen työkyvyn ja työkyvyttömäksi tulon uhkan perusteella.

Työkyvyttömyyseläkkeistä tarkastellaan maksussa olleita eläkkeitä vuoden lopussa. Kuntoutusraha- ja sairauspäivien osalta korvatut päivät on muunnettu henkilövuosiksi jakamalla ne 300:lla (arkipäivät vuoden aikana, lauantait mukaan luettuina). Ikäryhmittäiset väestöosuudet eri sairausperusteisten etuuksien saajista ajalla 1995–2008 on saatu suhteuttamalla työkyvyttömyyseläkkeellä ja kuntoutus- sekä sairauspäivärahalla olevien määrät vastaavan ikäisen väestön määrään kunakin tilastovuonna. Työkyvyttömyys-

Taulukko 1. Nuorten kannalta keskeisiä sairausperusteisia etuuksia koskevat lainmuutokset ajalla 1995–2008.

Työkyvyttömyyseläke	Nuoren kuntoutusraha & kuntoutusraha	Sairauspäiväraha
<p>1996</p> <ul style="list-style-type: none"> Määräaikainen työkyvyttömyyseläke muutettiin kuntoutustueksi. Edellytyksenä hoito- ja kuntoutussuunnitelman laatiminen. Ennen 16 vuoden täyttämistä vammautuneille, ilman päivärahaoikeutta olevien henkilöiden kansaneläke voi alkaa vasta, kun työkyvyttömyyden alkamisesta oli kulunut sv-päivärahan enimmäisaikaa vastaava aika (n. 1 vuosi). 	<ul style="list-style-type: none"> Sairauspäivärahan muutokset koskivat myös kuntoutusrahaa. Tarveharkintaiseen kuntoutusrahaan ei kuitenkaan sovellettu 60 päivän odotusaikaa. 	<ul style="list-style-type: none"> Vähimmäispäiväraha muuttui tarveharkintaiseksi, päivärahaksi, jossa 60 kalenteripäivän odotusaika. Opiskelija voi siirtyä sairauspäivärahalle suoraan opintotuelta ilman odotusaikaa. Päiväraha jatkui opintotuen suuruisena.
<p>1999</p> <ul style="list-style-type: none"> 1.8. alkaen alle 18-vuotiaalle voitiin maksaa työkyvyttömyyseläke vasta kun oli osoitettu, ettei henkilöllä ole mahdollisuuksia kuntoutua ammatillisesti. 1.8.alkaen täysimääräinen kansaneläke voitiin jättää lepäämään enintään 2 vuoden ajaksi. 	<ul style="list-style-type: none"> 1.8. alkaen alle 18-vuotiaalle, jonka työkyky on olennaisesti heikentynyt alettiin maksaa kuntoutusrahaa ammatillisen kuntoutuksen varmistamiseksi, työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen ehkäisemiseksi ja toimeentulon turvaamiseksi. Edellytyksenä henkilökohtainen opiskelu- ja kuntoutussuunnitelma. 	
<p>2002</p> <ul style="list-style-type: none"> 1.4. alkaen nuorelle maksettavan kuntoutusrahan maksuaikaa ja vastaavasti työkyvyttömyyseläkkeen varhaisinta myöntämistä myöhennettiin 18 vuodesta 20 vuoteen, silloin kun ammatillinen kuntoutus voi olla mahdollista. Lepäämäänjättämisaika piteni 2 vuodesta 5 vuoteen. 	<ul style="list-style-type: none"> 1.4. voimaantulleet sairauspäivärahan muutokset koskivat myös kuntoutusrahaa. 	<ul style="list-style-type: none"> 1.4. alkaen tarveharkintainen päiväraha korvattiin vähimmäispäivärahalla, jota tulotonkin henkilö voi saada työkyvyttömyyden kestänyt 55 kalenteripäivää. Jos työkyvyttömyyden alkaessa on ilmeistä, että työkyvyttömyys tulee jatkumaan vähintään vuoden, henkilöllä on oikeus päivärahaan heti ”normaalin” omavastuuajan jälkeen (9+1 arkipäivää). 1.4. alkaen työedellytystä vailla oleville oikeus vähimmäispäivärahaan.
<p>2004</p>	<ul style="list-style-type: none"> 1.4. alkaen Kelan on järjestettävä tarkoituksenmukainen ammatillinen koulutus ja valmennus henkilölle, jota lähivuosina uhkaa työkyvyttömyys (tarkoituksena varhentaa ammatillisen kuntoutuksen aloittamista). 	

eläkkeissä tarkastelun kohteeksi valittiin maksussa olevia eläkkeitä kuvaava poikkeileikkaus alkaneiden eläkkeiden sijasta, koska näin saadut luvut ovat summattavissa henkilövuosiksi muunnettujen päivärahojen kanssa. Etuuksien perusteina olevia sairauksia ei käsitellä.

Etuuksien saamista tarkastellaan kalenterivuoden mukaan ja syntymävuosikohorteittain. Kohortit nimetään sen vuoden mukaan, jolloin eri vuosina syntyneet saavuttivat 16 vuoden iän. Näin tehdään, jotta voitaisiin perättäisiä kohortteja vertaamalla arvioida tiheästi muuttuneen lainsäädännön vaikutuksia etuuksien käyttöasteeseen nuorilla. Vanhimman syntymävuosikohortin muodostavat vuonna 1979 syntyneet ja näin ollen vuonna 1995 16 vuotta täyttäneet henkilöt. Viimeimpänä tarkasteluvuonna 2008 16 vuotta täyttäneet ovat syntyneet vuonna 1992.

Tulokset

Taulukossa 2 esitetään sairausperusteisia etuuksia saaneiden 16–24-vuotiaiden nuorten väestöosuudet ensin kustakin etuudesta erikseen ja lopuksi kaikki etuudet yhteenlaskettuna.

Tarkastelu osoittaa, että työkyvyttömyyseläkettä saaneiden nuorten määrä alkoi vähentyä 1990-luvun loppupuolella: vuodesta 1995 ensin hitaasti ja sitten voimistuen aina vuosiin 2002–2003 asti, mutta tämän jälkeen työkyvyttömyyseläkettä saaneiden nuorten määrä on kääntynyt uudelleen kasvuun.

Nuorten kuntoutusrahaa koskevia lukuja tulkittaessa (taulukko 2) on huomattava, että ensimmäisen vaiheen voimaantulo (16–17-vuotiaat) näkyy täysimääräisesti

vasta vuonna 2001. Vastaavasti toisen vaiheen (kaikki alle 20-vuotiaat) voimaantulo jatkui vuoteen 2003, minkä jälkeenkin nuorten kuntoutusrahojen käyttö laajeni vielä yli 20-vuotiaisiin niissä tapauksissa, joissa kuntoutus oli aloitettu alla 20-vuotiaana. Nuorten kuntoutusrahaa saaneiden määrä kasvoikin jatkuvasti voimaantulon jälkeen aina vuoteen 2005 asti. Merkillepantavaa on, että vuosina 2004 ja 2005 työkyvyttömyyseläkettä ja nuorten kuntoutusrahaa saaneiden väestöosuudet kasvoivat yhtä aikaa. Sen jälkeen nuorten kuntoutusrahaa saaneiden osuudet ovat alkaneet pienentyä. ”Tavallista” kuntoutusrahaa saaneiden nuorten määrä sen sijaan pieneni tasaisesti vuodesta 1995 alkaen aina vuoteen 2008 asti. Käyttöasteen aleneminen selittyy taulukon 2 aikasarjojen perusteella sillä, että nuoren kuntoutusraha on suurelta osin korvannut aiemman etuuden.

Sairauspäivärahoja saaneiden nuorten väestöosuuksien muutoksista yleisvaikutelma on, että päivärahojen käyttö väheni jonkin verran vuoden 1996 päivärahaudistuksen seurauksena, vähimmäispäivärahan muuttuessa tarveharkintaiseksi. Sairauspäivärahan käytön lisääntyminen 2000-luvulla nuorten keskuudessa ei sen sijaan näyttäisi niinkään liittyvän vähimmäispäivärahan osittaiseen palauttamiseen, vaan kasvu selittynee ennen kaikkea taloudellisen noususuhdanteen positiivisista vaikutuksista nuorten työllisyyteen sekä opiskelijoille suunnatusta tehostetusta informaatiosta koskien sairauspäivärahan käyttöä opintojen aikana. Tarkasteltaessa eri sairausperusteisia etuuksia yhteensä havaitaan saajien kokonaismäärässä selvää pienenemistä 1990-luvun loppuvuosina ja tasaista kasvua 2000-lu-

Taulukko 2. Sairausperusteisia toimeentuloetuuksia saaneiden osuus 16–24-vuotiaasta väestöstä vuosina 1995–2008 (%).

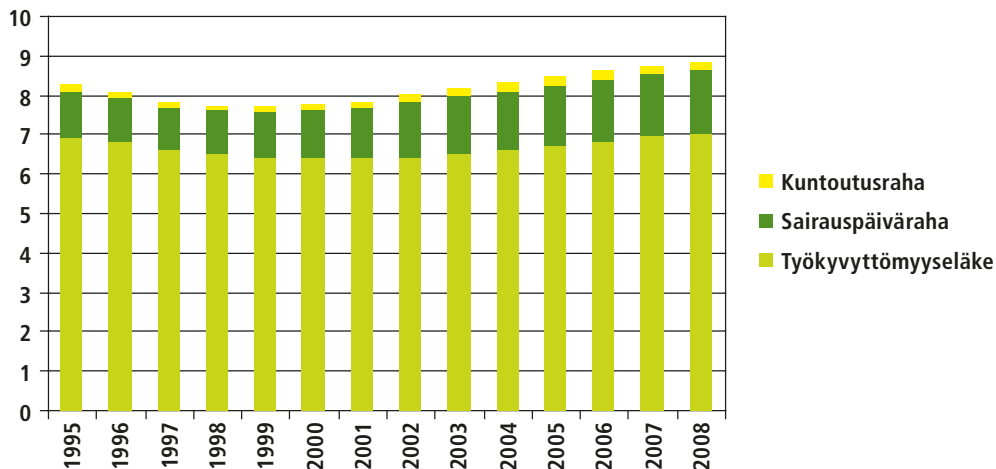
	Työkyvyttömyys- eläkkeet	Nuorten kuntoutusrahat	Kuntoutusrahat	Sairaus- päivärahat	Yhteensä
1995	0,94		0,33	0,27	1,54
1996	0,92		0,28	0,22	1,42
1997	0,93		0,27	0,22	1,42
1998	0,93		0,21	0,23	1,36
1999	0,92	0,01	0,20	0,24	1,36
2000	0,87	0,09	0,20	0,29	1,45
2001	0,84	0,17	0,20	0,30	1,52
2002	0,80	0,31	0,21	0,35	1,66
2003	0,80	0,50	0,18	0,38	1,85
2004	0,82	0,61	0,16	0,39	1,97
2005	0,85	0,67	0,14	0,42	2,07
2006	0,89	0,65	0,13	0,43	2,11
2007	0,94	0,60	0,13	0,46	2,13
2008	0,97	0,57	0,15	0,47	2,16

vun alusta, etenkin vuodesta 2002, lähtien. Sairausperusteisilla etuuksilla oli vuonna 2008 enemmän nuoria (2,2 %) kuin kertaa-kaan tarkastelujakson aikana. Matalimmas- ta tasostaan vuosina 1998–1999 osuus oli noussut 0,7 prosenttiyksiköllä. Nousu selit- tyty ennen kaikkea nuoren kuntoutusrahasta, mutta sen lisäksi myös sairauspäivärahoista ja työkyvyttömyyseläkkeistä. (Taulukko 2.)

Nuorten työkyvyttömyyden kehitys ei eroa yleispiirteiltään työikäisten vastaavasta kehityksestä (kuviot 1 ja 2). Nuorilla työky- vttömyyseläkettä saavien väestöosuus oli pienimmillään vuonna 2003, kun taas kaikil- la työikäisillä osuuden pieneneminen pysäh- tyi jo vuonna 1999. Nuoren kuntoutusrahan voimaantulo on huomattavasti lisännyt sai- rausperusteisilla toimeentuloetuuksilla ole- vien nuorten kokonaismäärää 2000-luvulla.

16 vuotta vuonna 2000 täyttäneet olivat

ensimmäinen nuorten kuntoutusrahaa saa- maan oikeutettu kohortti. Huomionarvoista on, että tässä sekä myös seuraavassa tarkas- tellussa kohortissa (16 vuotta vuonna 2002 täyttäneet) työkyvyttömyyseläkettä saanei- den määrä väheni runsaaseen kolmasosaan verrattuna niihin kohortteihin, joilla ei vie- lä ollut mahdollisuutta saada nuoren kun- toutusrahaa (16 vuoden iän 1995 ja 1998 saavuttaneet) (kuviot 3). Eläkettä saaneiden osuudet pysyvät näissä kohorteissa selvästi aiempaa alemmalla tasolla aina 19 vuoden ikään asti, mutta 21 vuoden ikään mennes- sä työkyvyttömyyseläkkeellä olevien määrät olivat nousseet suunnilleen samalle tasolle kuin vuosien 1995 ja 1998 kohorteissa. Vuo- den 2004 kohortista eteenpäin työkyvyttö- myyseläkettä saaneiden määrä on alkanut kasvaa tasaisesti myös alle 20-vuotiaiden ikäluokissa. Erittäin selvänä työkyvyttö-

Kuvio 1. Sairausperusteisia toimeentuloetuuksia saaneiden osuus koko työikäisestä väestöstä (16–64-vuotiaat) vuosina 1995–2008 (%).

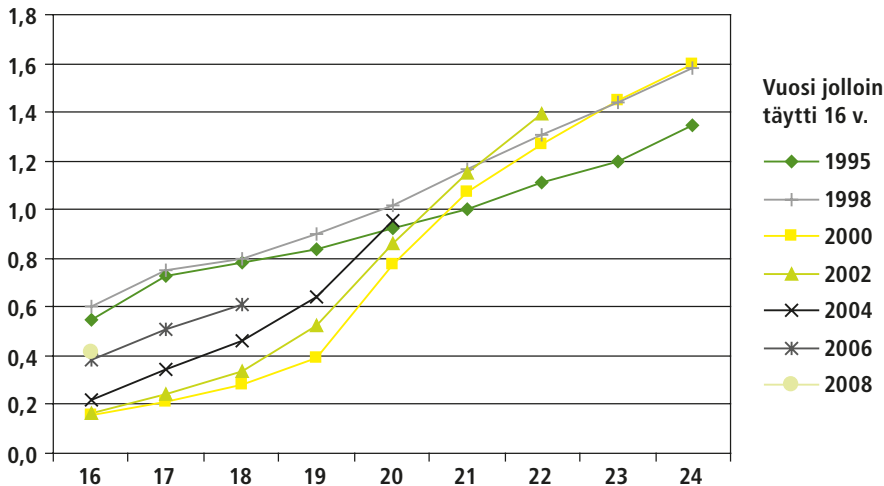

Kuvio 2. Sairausperusteisia toimeentuloetuuksia saaneiden osuus 16–24-vuotiaasta väestöstä vuosina 1995–2008 (%).

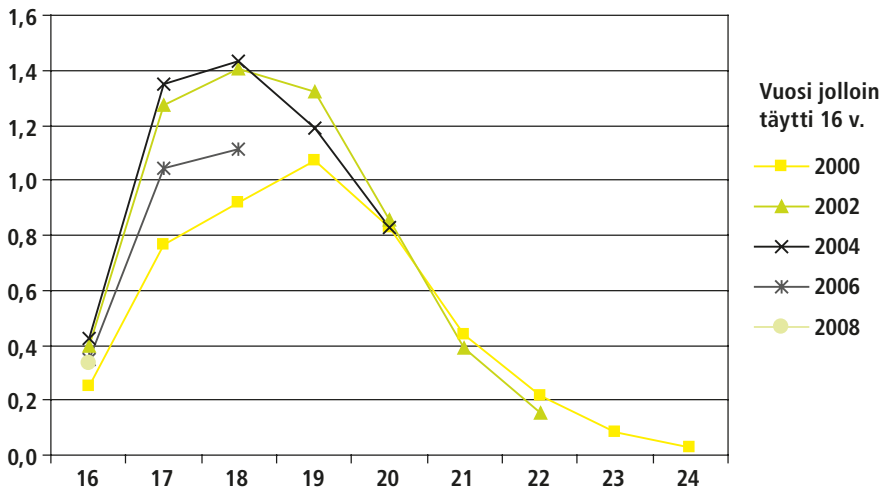
myyseläkettä saaneiden nuorten määrän kasvu näkyy viimeisten tarkasteltujen syntymävuosikohorttien eli vuosina 2006 ja 2008 16 vuotta täyttäneiden kohdalla.

Nuoren kuntoutusrahassa on ollut huomattavaa vaihtelua siinä, kuinka suuri osa eri syntymävuosikohorteista on saanut tätä etuutta alle 20-vuotiaana. Käytännössä ikärajan nostaminen 20 vuoteen vuonna 2002

on taannut sen, että kaikilla tarkasteltavilla kohorteilla on ollut mahdollisuus saada kuntoutusrahaa 20-vuotiaaksi asti (taulukko 1). Tältä kannalta on mielenkiintoista havaita, että nuoren kuntoutusrahan käyttöaste nousi kaikissa alle 20-vuotiaiden ikäluokissa vuoden 2004 kohorttiin asti (kuvio 4). Vuoden 2006 kohortista alkaen kuntoutusrahaa saaneiden määrät alkoivat selvästi pienentyä.

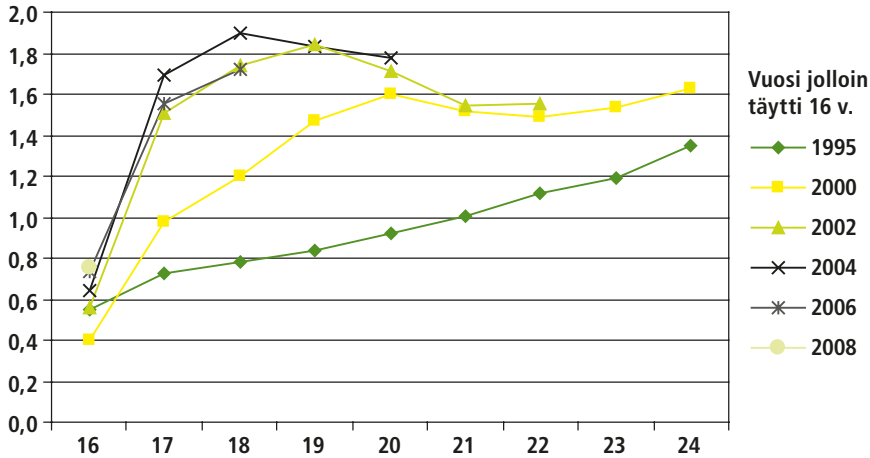
Kuvio 3. Työkyvyttömyyseläkettä saaneiden osuus 16–24-vuotiaista ikäluokista 16 vuoden iän saavuttamisvuoden mukaan muodostetuissa kohorteissa (%).

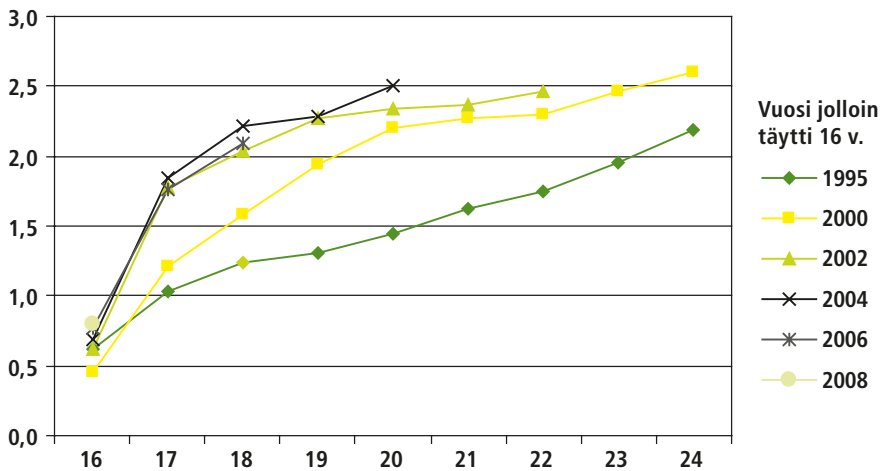
Kuvio 4. Nuoren kuntoutusrahaa saaneiden osuus 16–24-vuotiaista ikäluokista 16 vuoden iän saavuttamisvuoden mukaan muodostetuissa kohorteissa (%).

Työkyvyttömyyseläkettä ja nuorten kuntoutusrahaa saaneiden yhteenlaskettuja osuuksia koskevasta kuviosta 5 havaitaan, että ikävuodesta 17 eteenpäin työkyvyttömyyseläkettä tai nuorten kuntoutusrahaa saaneiden määrät nousevat kaikissa 16 vuotta 2000-luvulla täyttäneissä kohorteissa korkeammalle tasolle kuin vuoden 1995 ko-

hortissa. 16 vuotta vuonna 2004 täyttäneillä näkyy erityisen selvästi työkyvyttömyyseläkettä ja nuorten kuntoutusrahaa saaneiden yhtäaikaisen lisääntymisen vaikutus etuuksien kokonaismäärään. Vuoden 2004 kohorttiin verrattuna 16 vuotta vuonna 2006 täyttäneistä hieman harvempi on saanut näitä etuuksia yhdessä tarkasteltaessa, mikä selit-

Kuvio 5. Työkyvyttömyyseläketä tai nuorten kuntoutusrahaa saaneiden osuus 16–24-vuotiaista ikäluokista 16 vuoden iän saavuttamisvuoden mukaan muodostetuissa kohorteissa (%).

Kuvio 6. Eri sairausperusteisia etuuksia saaneiden osuus 16-24-vuotiaista ikäluokista 16 vuoden iän saavuttamisvuoden mukaan muodostetuissa kohorteissa (%).

tyy nuorten kuntoutusrahaa saaneiden lukumäärän laskusta. Kuvio 5 on vielä huomattava, että työkyvyttömyyseläkkeiden ja nuoren kuntoutusrahan yhteinen käyttöstä laskee kaikissa tarkastelluissa kohorteissa 20 ikävuoden saavuttamisen jälkeen. Syyksi tähän voitaneen olettaa, että pelkästään työkyvyttömyyden uhkan takia etuutta saaneet ovat päättäneet kuntoutuksen eivätkä ole siirtyneet työkyvyttömyyseläkkeelle.

Kaikkia sairausperusteisia, toimeentuloa korvaamaan tarkoitettuja etuuksia yhteensä koskeva kuvio 6 osoittaa, että 2000-luvulla yhä useampi nuori on saanut jotain sairausperusteista etuutta jo sinä vuonna, jolloin hän täytti 16 vuotta. Poikkeuksena tästä olivat vain 16 vuoden iän vuonna 2000 saavuttaneet, mutta tässäkin kohortissa 17 ikävuodesta eteenpäin jotain sairausperusteista etuutta saaneiden osuudet nousevat ohi van-

hemman syntymävuosikohortin osuuskien. Korkeimmillaan etuuksia saaneiden osuudet ovat olleet vuoden 2004 kohortissa, jossa 20-vuotiaat saivat etuuksia lähes kaksinkertaisen määrän verrattuna 16 vuotta vuonna 1995 täyttäneiden kohorttiin. Syntymävuosikohortista riippumatta etuuksien yhteinen käyttöaste poikkeuksetta nousee ikäluokasta toiseen siirryttäessä. ”Tavallisen” kuntoutusrahan ja sairauspäivärahan lisääminen tarkasteluun siis tasoittaa ja normalisoi käyriä vastaamaan yleistä käsitystä sairastavuuden ikäriippuvuudesta.

Johtopäätökset

1. Nuoren kuntoutusraha on lykännyt, mutta ei vähentänyt työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä

Tutkimuksemme mukaan nuoren kuntoutusraha ei ole ainakaan nettomääräisesti tarkastellen ehkäissyt työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä. Lain voimassaolon alkuvaiheessa se tosin lykkäsi huomattavasti eläkkeen alkamista vetäen samalla nuoria vajaakuntoisia ja vammaisia entistä enemmän aktiivitoimenpiteiden piiriin välittömän eläkkeellesiirtymisen sijasta. Myöhemmin tämä vaikutus on laimentunut, mikä näkyy siinä, että 16 vuotta vuosina 2006 ja 2008 täyttäneistä nuorista kaksi kertaa suurempi osa on siirtynyt suoraan työkyvyttömyyseläkkeelle verrattuna 16 vuoden iän vuosina 2000–2004 saavuttaneisiin.

2. Nuorten työkyvyttömyys on lisääntynyt, mutta toistaiseksi kasvu on ollut maltillista

Tutkimus ei tukenut julkisessa keskustelussa syntynyttä kuvaa työkyvyttömyy-

den huomattavasta lisääntymisestä nuorissa ikäryhmissä. Työkyvyttömyyseläkettä saavien väestöosuus oli kehittynyt vuosina 1995–2008 nuorilla samansuuntaisesti kuin työikäisessä väestössä yleensäkin. Poikkeumaa aiheutti lähinnä nuorten kuntoutusrahan voimaantulon aiheuttama notkahdus työkyvyttömyyseläkkeiden käyttöasteessa 16–24-vuotiaiden ikäryhmässä.

Sosiaaliturvan kompensoiman työkyvyttömyyden ”todellisesta” lisääntymisestä nuorten keskuudessa voidaan tehdä tarkempia johtopäätöksiä vasta niistä ikäluokista alkaen, joissa nuoren kuntoutusraha ei muodosta työkyvyttömyyseläkkeiden esiintymistiheyksien kannalta sekoittavaa tekijää. Nuorten kuntoutusrahan lyhyen voimassaoloajan takia vasta osa tähän etuuteen oikeutetuista syntymävuosikohorteista oli tässä tutkimuksessa ehtinyt ylittää 20 ikävuoden rajan. Suuntaus yli 20-vuotiaiden saamista työkyvyttömyyseläkkeissä on ollut nouseva siten, että myöhemmin 16 vuotta täyttäneissä kohorteissa ikäluokittaiset työkyvyttömyystiheydet nousevat aina edellistä kohorttia korkeammiksi. Toistaiseksi kasvu on kuitenkin ollut melko maltillista. Esimerkiksi vuoden 2002 kohortista 1,2 prosenttia oli 22 vuoden iässä työkyvyttömyyseläkkeellä, ja tämä osuus oli vain 0,1 prosenttiyksikköä korkeampi kuin vuosien 1998 ja 2000 kohorteissa.

3. Nuorten kuntoutusraha on mahdollistanut aiemmin järjestelmien ulkopuolelle jääneiden nuorten tulon kuntoutuksen piiriin

Nuoren kuntoutusraha on saajien määrän pienenemisestä (vuoden 2006 kohortista alkaen) huolimatta myöhemmissäkin kohor-

teissa vetänyt kuntoutusrahan piiriin aiemmin sosiaaliturvan kuntoutus- tai työkyvyttömyysjärjestelmien ulkopuolelle jääneitä yli 15-vuotiaita nuoria. Käyttöasteen putoaminen voi osittain selittyä mahdollisilla muutoksilla ratkaisukäytännössä koskien etenkin realistisena pidettävän työelämätaavoitteen arviointia. Tähän viittaa vuonna 2004 vakuutusosoikeudessa käsitelty tapaus, jossa nuoren kuntoutusraha hylättiin, kun Downin oireyhtymää sairastavan nuoren kuntoutuksen ei katsottu johtavan tuottavaan osittaiseenkaan työelämään sijoittumiseen (VakO 31.8.2004, Dnro 8682/2003/2508).

4. Sairauspäivärahojen käytön lisääntyminen 2000-luvulla ei näytä selittyvän lainmuutoksista

Aikasarjatarkastelujen mukaan vuonna 1996 toteutettu vähimmäispäivärahan poistaminen ja muuttaminen vasta 60 kalenteripäivän sairastamisen jälkeen myönnettäväksi tarveharkintaiseksi päivärähaksi pienensi päivärahaa saaneiden nuorten osuutta. Sen sijaan vuoden 2002 uudistus, jossa tarveharkintainen päiväraha muutettiin 55 kalenteripäivän omavastuuajan jälkeen alkavaksi vähimmäispäivärähaksi, ei näytä aiheuttaneen ylimääräistä kasvua päivärähalla olevien nuorten määrässä. Toisaalta keskimääräinen päivärahan saajien määrä vuoden aikana on vuodesta 1999 kasvanut tasaisesti. Mahdollisia selityksiä voisivat olla nuorten työllisyystilanteen paraneminen vuoteen 2008 asti sekä muuttuneet sairausloman myöntökäytännöt. Huomattava myös on, että kehitys on ollut nuorilla sunnilleen samanlaista kuin se on ollut työikäisessä väestössä yleensäkin.

Vuoden 2008 lopussa 2,2 % alle 25-vuotiaista nuorista sai jotain sairauserusteista toimeentuloetuutta, kun vastaava osuus vuonna 1995 oli 1,5 %. Etuus takaa senhetkisen toimeentulon, mutta miten käy näille nuorille jatkossa: kuinka moni jää tai siirtyy pysyvästi eläkkeelle, jää työttömäksi, jatkaa opintoja tai siirtyy esimerkiksi kuntoutuksen jälkeen eriasteisesti työelämään? Näitä kysymyksiä ja myös tautiryhmittäistä kehitystä eri sairauserusteisissa toimeentuloetuksissa tulemme selvittämään jatkotutkimukssamme.

FT Karoliina Koskenvuo työskentelee erikoistutkijana Kelan tutkimusosastolla.

VTT, dosentti Helka Hytti työskentelee johtavana tutkijana Kelan tutkimusosastolla.

LKT, tutkimusprofessori Ilona Autti-Rämö työskentelee terveystutkimuksen päällikkönä Kelan tutkimusosastolla.

Lähteet

- Hytti H (2000) Alle 25-vuotiaiden nuorten työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen ja eläkkeeltä kuntoutuminen. JANUS, 8, 382-397.
- Raitasalo R, Maaniemi K (2008) Mielenterveydenhäiriöt syrjäyttävät nuoria työelämästä. Sosiaalivakuutus, 6, 8-10.
- Raitasalo R, Maaniemi K (2009) Mielenterveydenhäiriöt aiheuttavat nuorille yhä enemmän sairauspoissaoloja. Sosiaalivakuutus 4, 22-24.
- Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2008 (2010) Suomessa asuvat työkyvyttömyyseläkkeensaajat iän mukaan 31.12.2008. Eläketurvakeskus ja Kansaneläkelaitos, 76.
- VakO 31.8.2004, Dnro 8682/2003/2508.